

CÍTIL JSEM SE PROVINILE

Dvakrát stál v místech, kde o chvíli později umírali lidé. On měl štěstí, vždycky se z nějakého důvodu rozhodl přesunout jinam. I proto může vyprávět.

KAREL HÄRING

Paul Willoughby je celoživotním fanouškem Liverpoolu. V městě na řece Mersey vyrostl, v devatenácti letech se kvůli škole přesunul do Manchesteru, kde se později oženil. S manželkou mají tři syny. První z nich, James, fandí stejně jako táta klubu z Anfieldu. Větší část rodiny však vyznává barvy největšího rivala, tedy Manchesteru United. V Anglii není neobvyklé, že se v rodinách fandí odlišným týmům, ale tohle je i na tamní poměry dost netradiční. Zřejmě si dokážete představit, jaké hecování probíhá, když na sebe oba kluby narazí. Ale nechybělo mnoho a Paul ani nikdo z jeho rodiny by nic z toho nezažil...

Když dokončil studia, začal vydělávat první peníze, a protože ještě neměl rodinu, vyrážel na velké venkovní zápasy Liverpoolu. Nenajdete mnoho diváků, kteří byli osobně jak na finále Poháru mistrů v Bruselu

(1985), kdy na Heyselově stadionu zemřelo třicet devět fanoušků, převážně Italů, tak na sheffieldském Hillsborough (1989), kde přišlo o život devadesát šest příznivců Liverpoolu. Paul Willoughby o svých zkušenostech i traumatech z obou tragických událostí nevypraví často, ale s rozhovorem souhlasil. Seděli jsme v jedné z kaváren v Manchesteru, deset minut chůze od nádraží Piccadilly. Z reprebden zněly shodou okolností taneční hity osmdesátých let. Madonna, Erasure a další. Téma povídání ale k juchání pochopitelně nebylo...

Jak jste se dostal k cestování na velká finále?

„Po škole jsem si našel práci, žil sám, takže jsem chodil na zápasy. A jelikož jsem si to mohl dovolit, koupil jsem si v roce 1984 svoji první

permanentku, kterou od té doby vlastním. Viděl jsem všechny domácí zápasy a občas vyrazil i ven. Na finále Poháru mistrů jsem cestoval už rok před Bruslem, kdy Liverpool hrál v Římě proti AS. Přihlásili jsme se s kamarádem do oficiálního zájezdu, chodili po městě a užívali si den. A navíc se večer vyhrálo, takže to vypadalo skvěle. Po zápase už to bylo horší. V ulicích to vypadalo jako ve válečné zóně. Jednomu z našich autobusů někdo rozbil okna, zasahující policisté používali slzný plyn. Nemohli jsme se dostat do našich hotelů. Nakonec jsme jeden našli, nebyl to ten, ve kterém jsme byli ubytovaní, a tam se schovali. Nedovolili nám vycházet. Ale to nám tolik nevadilo, před hotelem hlídala ostraha, uvnitř byl bar a my zrovna vyhráli Pohár mistrů, takže to šlo přežít, a nakonec to byla skvělá noc...“

Takže vás římská zkušenost neodradila před cestou do Bruselu?

„Ne, jen jsme se rozhodli, že už nepojedeme s oficiální cestovkou, ale po vlastní ose. Jednak proto, že organizovaný zájezd stál hodně peněz, a zadruhé, že na kontinent se dalo dojet trajektem a Brusel nebyl

tak daleko. Navíc kamarád rozhodl, že si koupíme lístky až před stadionem. Dorazili jsme o pár dní dřív. Lístky jsme sehnali za čtyřicet liber, i když jejich původní cena byla čtyři libry. Byly drahé, ale pořád to vyšlo levněji než s tím oficiálním zájezdem. Vstupenky byly do sektoru Z.“

V něm došlo k tragédii. Pořadatelé do něj pustili jak příznivce Juventusu, kterých byla převaha, tak Liverpoolu.

„Šli jsme na tribunu docela brzy, jenže když jsme se dostali dovnitř, zjistili jsme, že z devadesáti procent je zaplněná italskými fanoušky Juventusu. Proto jsme po ochozech sešli dolů k plotu, k jednomu z východů, u kterého stál pořadatel, a zeptali se ho, jestli nás pustí do jiného sektoru, protože jsme liverpoolští fanoušci a tady je většina Italů. On nás nechal spolu s dalšími asi deseti projít do vedlejšího, který už normálně patřil našim. Takže jsem ještě před výkopem opustil sektor Z. Zábrana, která v ní oddělovala liverpoolské fanoušky a ty z Juventusu, spíš připomínala tenisovou síť. A pak se to stalo. Sledoval jsem to docela zblízka.“

Konflikt zavinili liverpoolští chuligáni, kteří se chtěli dostat do volnějších míst na tribuně.

„Myslím si, že v první řadě to byl problém celkově špatné organizace. V rizikové části nebyli žádní pořadatelé, nikdo. Jak jsem říkal, zábrany oddělující oba tábory byly velmi křehké. Došlo ke střetu a následným tlačenicím. Stadion byl zastaralý a jedna ze zdí spadla. My jsme věděli, že tam budou mrtví, jenže oni přesto nechali zápas začít, což nás samozřejmě překvapilo. Musím říct, že si z utkání téměř nic nepamatuju. A jediné, na co jsme pak mysleli, bylo, abychom se dostali v pořádku do hotelu. Navíc jsme si uvědomovali, že kdybychom se předtím nepřesunuli, byli bychom přímo v sektoru, v němž umírali lidé. Měli jsme štěstí.“

Kdy jste pochopil, že je situace extrémně vážná?

„Když jsme slyšeli, že zeď spadla a následně pak přijížděly vozy ambulance. Atmosféra poté byla šílená, italští fanoušci zuřili. Věděli jsme, že je to vážné, ale neměli jsme tušení, že mrtvých bude tolik. Co si vybavuju, tak ten původní

incident byl relativně malý, jenže to rychle eskalovalo. A bohužel proti tomu zpočátku nikdo nezasáhl. Až později dorazili policisté a dostali situaci pod kontrolu. Nejvíce úmrtí ale podle mě zavinil pád té zdi.“

V jaké atmosféře se poté zápas hrál?

„Ve velmi zvláštní. Upřímně si myslím, že to nikdo ani moc nesledoval. Juventus kopal penaltu, která podle mě určitě nebyla, ale málokdo si stěžoval. Spíš jsme si všichni přáli, ať to skončí, abychom byli pryč ze stadionu a jeli domů.“

Italskými fanoušky po zápase pochopitelně cloumal hněv. Obránce Liverpoolu Mark Lawerson později přiznal, že když jej po ošetření zranění, které utrpěl v zápase, vyzvedával v nemocnici jeden členů z realizačního týmu, raději mu přivezl civilní oblečení bez klubových znaků, aby v nemocnici plně zoufalých a rozhořčených příznivců Juventusů nikdo neviděl, že patří k Liverpoolu. Jak nebezpečná pro vás byla cesta ze stadionu?

„Vyšli jsme ven a jediným způsobem, jak se dostat do hotelu

ve městě, byla tramvaj. Všude okolo byli itaľští fanoušci. Raději jsme utíkali, abychom se dostali do tramvaje. Kamarád upadl, dost bolestivě si poranil rameno, ale v Bruselu jsme s tím raději nikam nejeli. Na vyšetření šel až po návratu do Anglie. Když jsme přijeli na hotel, bylo tam už i hodně lidí z médií. Hlavním tématem se stalo hledání viníků. Při návratu do Anglie nás na hranici všechny kontrolovali, fotili nás a porovnávali to se snímky šestadvaceti lidí, které identifikovali jako viníky a chtěli zatknout. Anglické kluby pak byly na pět let vyřazeny z evropských pohárů (Liverpool dokonce na šest – pozn. red.).“

Co se dělo po návratu do země? Ta řešila problémy s chuligánstvím už několik let, a tohle byla zjevně poslední kapka.

„Myslím, že mezi fanoušky bylo tak deset procent těch, kteří dělali problémy, a ti ostatní to tak nějak tolerovali. Ovšem po tragédii v Bruselu tolerance vůči nim výrazně klesla. Už tohle chování vzhledem ke všem následkům nechtěli akceptovat. Jsem přesvědčený, že devadesát procent lidí chodilo na stadiony za zábavou.

Fandili, vášnivě prožívali zápasy, ale byli to normální lidé. Nicméně po tragédii v Bruselu se všechno zpřísnilo, zaváděly se bariéry a každý fanoušek byl vnímán jako problémový. A bylo s ním zacházeno jako s kriminálníkem. Podle mě se to podepsalo i na tragédii v Hillsborough.“

K ní došlo čtyři roky po Bruselu. Jednou z příčin, která celé události napomohla, byl pozdní příjezd fanoušků ke stadionu kvůli rekonstrukci některých silnic směrem z Liverpoolu. Jak jste se dostal na zápas vy?

„Já osobně žádné problémy neměl, cestoval jsem sám. Vyrazil jsem autem, takže jsem nepil, byl krásný slunečný den. Vždycky jsem preferoval, abych na stadion dorazil s předstihem. Jednak proto, že v té době se ještě kupovaly lístky na místě, a taky proto, že jsem si chtěl užít atmosféru. Obvykle se už hodinu před výkopem skandovalo a zpívalo, a tohle mě bavilo možná stejně jako zápas. Ke stadionu jsem se dostal zhruba dvě hodiny před začátkem a patřil jsem mezi první, kteří prošli turnikety na Leppings Lane. Řekl bych mezi první stovkou. Když

jsem se dostal před bránu, prošel jsem tunelem, šel si stoupnout na své oblíbené místo, což bylo za pravou tyčí, přibližně do poloviny tribuny. V tu chvíli tam ještě opravdu nebylo moc lidí. Ale vzpomněl jsem si na semifinále FA Cupu, které tam Liverpool hrál rok předtím. Párkrát jsem byl na Hillsborough i na ligovém zápase proti Sheffieldu Wednesday. V osmaosmdesátém nedošlo k žádným velkým problémům, nicméně jsem si vybavil, že jsem se tam necítil příjemně, připadalo mi to celkově přeplněné. Na základě téhle zkušenosti z předchozího roku jsem začal přemýšlet, jestli se nepřesunu na horní část tribuny. Díval jsem se, šlo to projít, tak jsem se vrátil do tunelu a vylezl po schodech nahoru. To bylo tak hodinu před výkopem. I tady platilo, že kdybych se nerozhodl odejít, ocitl bych se přímo uprostřed místa, kde došlo k největším problémům.“

Sledoval jste poté, co se děje pod vámi?

„Když zbývá půl hodiny do zápasu, nestaráte se moc o věci okolo, čtete si program a podobně. Ale když jsem se podíval dolů, ty dvě prostřední tribuny

už vypadaly plné, jenže lidi tam stále ještě přibývali. Nicméně až do výkopu jsem přesně nevěděl, co se vlastně děje. Když zápas začal, po nějaké chvíli vletěl balon do sektoru za brankou. A víte, jak to normálně probíhá, diváci míč vezmou a hodí ho zpátky na hřiště. Jenže tentokrát to trvalo, když to přeženu, celou věčnost. Protože nemohli v tlačenici zvednout ruce nad hlavu a hodit jej zpět. To bylo poprvé, kdy jsem si uvědomil, že něco opravdu není v pořádku. Proto jsem se pak podíval dolů a sledoval tu tlačenici. Na naší horní tribuně přitom bylo místo, stejně tak i v krajních sektorech spodní části. Ty střední (3 a 4) ovšem byly totálně přečpané. Myslím, že když si brankář Bruce Grobbelaar šel pro balon, mluvil s nějakým policistou, aby otevřeli brány. A mám dojem, že krátce potom už byl zápas zastaven. Situace pak eskalovala velmi rychle. Zoufalí lidé se pokoušeli dostat nahoru, na naši tribunu. Část z těch, co stála v našem sektoru v první řadě, se je snažila vytáhnout. Já stál v nějaké třetí řadě, nejsem si jistý. Nevím, jestli se jich podařilo dostat nahoru aspoň dvacet... Je to jen můj odhad, nikdo to samozřejmě nepočítal. Navíc bylo

obrovsky těžké tahat dospělé chlapy nahoru. Pak si vybavuju, jak vbíhali lidé na hřiště. Bylo to šílené. A v tu chvíli mě napadlo – kde je nějaká pomoc? Nikdo nepřijížděl, nepřicházel. Lidé brali reklamní cedule, aby vytvořili provizorní nosítka, začali pomáhat jeden druhému. Policisté vypadali zmatení, někteří jen stáli nebo pobíhali a nevěděli, co mají dělat. Někteří samozřejmě pomáhali. Víím, že to byla těžká situace a je složité odhadnout, jak člověk v takovou chvíli zareaguje. Nicméně mi bylo celkem rychle jasné, že i tady budou mrtví. Ale nikdy, nikdy jsem si nemyslel, že to číslo bude tak vysoké!“

Co v takovou chvíli člověk cítí?

„Bezmoc. Nemohli jsme jít dolů pomoci, nemohli jsme nic udělat. A to je vlastně poslední věc, kterou si zřetelně pamatuju. Vůbec si nedokážu vybavit, co se odehrálo potom, ani jak přesně jsem se dostal ze stadionu. Jen víím, že tam vládly chaos a zoufalství. Hlavně zoufalství. A potom si jen pamatuju cestu, jak jsem šel k autu. Nedaleko stadionu stál nějaký menší obchod. Uvnitř byl telefon. Hodně lidí

se snažilo zavolat domů, aby řekli, že jsou v pořádku, nebo že se naopak někomu něco stalo. Tehdy ještě nikdo neměl mobilní telefon. Šel jsem dovnitř, stál chvíli ve frontě, ale pak jsem si řekl, že jsem OK a nepotřebuju okamžitě volat. Vrátil jsem se k autu, jel zhruba jednu hodinu a zastavil ve vesnici Glossop už nedaleko od Manchesteru, protože jsem viděl u cesty telefonní budku. Zavolał jsem manželce, že jsem v pořádku. To bylo asi v šest odpoledne. Ona už samozřejmě viděla záběry v televizi, věděla, že jsem stál někde v těch kritických sektorech. Řekla mi, že tam byli i někteří další naši příbuzní a že jsou naštěstí taky v pořádku.“

Díval jste se někdy s odstupem času na televizní záběry z tragédie?

„Nechtěl jsem si to znovu připomínat. Ani jsem o tom nechtěl nikdy mluvit, tohle je vlastně poprvé, kdy si o tom mimo rodinu povídám. Já si navíc pamatuju tak prvních deset minut, od momentu, kdy to vypuklo, a pak až chvíli, kdy stojím ve frontě v tom obchůdku. Co se událo mezitím, přesně nevím. Je to zvláštní.“

Deník The Sun brzy přinesl pod titulkem „Pravda“ informace, že vinu za tragédii nesa spousta opilýx fanoušků, kteří prý okrádali mrtvé a útočili na policisty. Později se ukázalo, že to byla velká lež. Jak moc se tahle obvinění dotkla lidí v Liverpoolu?

„Já tam byl, tak vím, jak to začalo. Já žádné násilí neviděl, jen lidi pomáhající druhým. Samozřejmě, že když jdou fanoušci na zápas, tak si dají pivo, bylo to jako na každém jiném utkání, na které jsem šel. Nic většího, nic neobvyklého. A když se poté objevily tyhle zprávy, člověk měl dojem, že pravda nikoho nezajímá. Sám jsem se musel vyrovnávat s pocitem, že jsem nedokázal udělat víc pro pomoc, a pak ještě slyšíte takové lži. Jenže když jsem potom mluvil s lidmi, část z nich skutečně věřila tomu, co bylo napsáno. A některé z nich jsem i osobně znal. Nenechali si to vymluvit. Lidé z Liverpoolu a ti, co tam byli, věděli, co se tam odehrálo a znali pravdu. Jenže zbytek země věřil zprávám zveřejňovaným v novinách a televizích.“

Pravděpodobně kvůli špatné pověsti fanoušků Liverpoolu?

„Mohl to být jeden z důvodů. Ale ten hlavní je, že když čtete něco v novinách, tak předpokládáte, že je to pravda. Když čtete policejní hlášení, taky věříte, že by to měla být pravda. A celou tu věc je nutné zasadit i do kontextu, jaká nálada panovala po událostech na Heyssel stadionu. Vláda, a především Margaret Thatcherová (tehdejší ministerská předsedkyně), nesnášela fanoušky Liverpoolu. A naopak mezi její oblíbence patřila jihoyorkshirská policie, protože během hornických nepokojů v roce 1984 jí pomohla při potlačování stávek. Takže Thatcherová měla v tomto směru černobílé vidění a nepochybovala, jestli se přiklonit na stranu policie, nebo na stranu fanoušků Liverpoolu. Teprve nedávno vyšlo najevo, jak policie spolupracovala s novinami, jak se falšovaly prohlášení lidí a výpovědi svědků. Snažili se to nahrazovat svými příběhy. Lidé zasažení tragédií byli zhnušení. Umíraly tam děti a policie jim posmrtně dělala testy na přítomnost alkoholu. Dětem! Pak vás napadnou otázky, v jaké společnosti to žijeme? Jaká společnost tohle

dopustí? Nejhorší na tom je, jak dlouhou dobu trvalo, než se původní verdikt změnil.

Nicméně pořád se najdou lidé, kteří by rádi těm vymyšleným příběhům věřili.“

Takže deník The Sun nečtete...

„No, můj táta ho kupoval, ale od té chvíle jsem to nikdy neudělal. Jak jsem říkal, jeden z pocitů, který si člověk po takové události v sobě nese, je pocit viny, že neudělal něco víc. A tak jedna z věcí, kterou jsem mohl udělat, byla podpora vzniklé kampaně za spravedlnost, která měla s přibývajícím časem stále větší a větší sílu. Fanoušci ji hodně podporovali. Kdysi vznikl dokument o Hillsborough, docela brzy po tragédii, ovšem z pohledu rodin, které přímo zasáhla. V televizi to nějak výrazně nevysílali, nicméně mezi fanoušky se to na kopiích šířilo. V dokumentu bylo řečeno, co se skutečně odehrálo. Díval jsem se na to jednou i poté, co už vyšly na světlo jednotlivé důkazy o příčinách tragédie. A obsah toho dokumentu je jednak velmi silný, ale zároveň se shoduje s později potvrzenou verzí událostí.“

Znal jste osobně někoho z těch, kdo tam zemřeli?

„Měl jsem štěstí, že nikdo z mých známých ani z jejich rodin tam nezašly. Ale ve městě znal každý aspoň někoho, jehož rodina tím byla zasažena. Ale je tu ještě další věc. Mluvíme o lidech, kteří zemřeli, ovšem stovky z nich utrpěly zranění. A mnoho z nich trpělo posttraumatickými stresovými poruchami, především ti, kteří stáli ve zmíněných sektorech. Vím, že hodně lidí se později muselo vyrovnávat se svými problémy.“

Vzpomínáte si, jaká panovala ve městě atmosféra v následujících týdnech po neštěstí?

„Lidé chodívali na pohřby, bylo to truchlící město. Jak jsem říkal, každý na tu událost reagoval jinak. Osobně jsem o tom vůbec nechtěl mluvit, a taky jsem přestal na nějakou dobu chodit na fotbal. Když se semifinále opakovalo, hrálo se v Manchesteru na Old Trafford, ale já prostě nemohl jít. Postoupilo se a finále bylo prvním zápasem od tragédie, na který jsem šel. Finále ve Wembley jsem vnímal jako příležitost k návratu do normálního

života, což umocňoval fakt, že jsme hráli proti Evertonu. Jeho fanoušci nám ve dnech po tragédii projevovali velkou podporu. Jak jsem říkal, spousta lidí znala někoho, koho události bezprostředně poznamenaly, nehledě na příslušnost ke klubovým barvám.

Atmosféra ve Wembley byla úžasná, u obou táborů. Bylo to skoro jako znovuzrození Liverpoolu po období truchlení. Samozřejmě nemůžu mluvit za rodiny těch, kteří v Hillsborough zemřeli, ale pro mnoho lidí to bylo jako prohlášení, jako vzkaz světu: tohle je město Liverpool. Myslím, že opravdoví fotbaloví fanoušci v Anglii nás chápali a podporovali. Věděli, že něco podobného se mohlo stát jim, kdyby postoupili do semifinále a hráli na Hillsborough.“

Podle vyšetřovatelů byl stadion skutečně časovanou bombou a nebyl to první případ, kdy tam došlo k potížím.

„Když se na to zpětně díváte, nechápete, jak mohl být stadion takto postaven, proč v něm bylo tak málo vchodů. Nebo proč nikoho nenapadlo umístit ukazatele směru, kam máte po

vstupu na stadion jít. Nic takového tam nebylo, proto téměř každý, kdo se na Leppings Lane dostal dovnitř, mířil do toho tunelu. A k problémům tam předtím skutečně docházelo, tak proč to nikoho nenapadlo? Proč to nikdo neřešil? Vzpomínám si, že když se semifinále rozlosovalo, tehdejší předseda Liverpoolu Peter Robinson nabádal vedení fotbalové asociace, ať zápas nedává na Hillsborough. Ne proto, že by si myslel, že by k něčemu takovému mohlo dojít, ale že mu přijde lepší varianta většího stadionu na Old Trafford. Řekli mu, že to nezmění. A navíc klubu dali k dispozici pro jeho fanoušky menší část stadionu, ačkoliv měl průměrnou ligovou návštěvu asi o dvacet tisíc větší než Nottingham.“

Jak často o Hillsborough přemýšlíte?

„Z hlavy to nedostanete. Nedomážu přesně říct, co je tím spouštěčem. Občas se mi to stane, když se třeba dívám na film, který s tím nemá nic společného. Pro mě jsou ty události citlivé i proto, že jsem byl na obou inkriminovaných místech, ale já se vždy, jen na základě nějakých pocitů, rozhodl přesunout

jinam, na bezpečnější tribunu. Před Hillsborough jsem byl krátce ženatý, nic víc jsem toho nestihl. A nic z toho, co následovalo, bych nezažil. Neměl bych rodinu, moje žena by byla vdovou hned v prvním roce našeho manželství. Myslíte na to, co by mohlo být, kdyby... Na druhou stranu, já nad tím jen přemýšlím, pro devadesát šest rodin je to krutá realita.“

Často se stává, že se lidé, kteří přežijí nějakou tragédií, sami sebe ptají, proč zrovna oni měli takové štěstí. Ve vašem případě dvojnásobné. Přemýšlel jste nad tím?

„Bezprostředně poté jsem se cítil spíš víc provinile, než že bych si říkal, jaké jsem měl

štěstí. A vlastně to trvalo opravdu hodně dlouho. To byl ten hlavní pocit. Ale postupně se to měnilo. Každopádně fotbal jsem si od tragédie dlouho neužíval, nepřinášel mi radost. Ta se mi vrátila, až když jsem začal chodit se synem Jamesem, když mu bylo zhruba sedm let. Ale stejně to nikdy nebylo jako dřív, byl jsem mnohem opatrnější. A celkově mě to změnilo, včetně mého přístupu k životu – od základu. Vím, že stačí tohle (luskne prsty) – a váš život je pryč. Od té doby se řídím tímto: ‚Běž a udělej, co můžeš, protože nikdy nevíš, kdy ti dohoří svíčka.‘ Snažím se to vštípit svým dětem a členům rodiny, protože bychom si měli užít věci, které nám život v danou chvíli dovoluje.“